

Opponensi bírálat

**Bakó Tamás: „A bérek hatása az álláskeresésre és a munka közbeni erőfeszítésre” c.
PhD értekezéséről**

1. Általános észrevételek, a téma tudományos és társadalmi fontossága

A jelölt munkája igen érdekes témát feszeget. Valóban jogos felvetés, hogy ténylegesen van-e hatása, s ha igen milyen mértékben és módon a béreknek akár a munkanélküliek álláskeresésére, vagy a dolgozók munkafolyamatokban tanúsított erőfeszítéseire, netán a munka közbeni álláskeresésre?! Az értekezés bizonyos értelemben úttörő is, mivel ilyen kontextusban nem igazán van hazánkban olyan kutatás, amely az előbbi hármának, közös nézőpontból, a jelölt által célzott, mélységeit vizsgálja. A téma társadalmi jelentősége abban áll, hogy több olyan fontos kérdésfeltevést körvonalazott, amire nincsenek még kellő bizonyosságú válaszok. Így pl. jó lenne többet tudni arról, hogy a béreknek van-e, és ha igen milyen módon, mértékben és esetekben hatása az álláskeresésre. Pl. magyarországi jelenség, hogy bizonyos térségekben komoly szakember hiány van, míg másutt ugyanazon szakmákból felesleg, tehát jogos a kérdés, hogy adott esetben a kínálati bérek elég ösztönző hatást tudnak-e vajon kifejteni a munkaerő elmozdulásához, tegyük fel, épp az un. hiányterületekre. Az sem érdektelen, hogy hat-e, s ha igen milyen mértékben a bér a munka közbeni erőfeszítésekre. Hisz köztudott, hogy a motivációnak csupán egyik tényezője a bér, de hogy ez vajon milyen mértékű és mekkora hányadot képvisel – nem mindig és nem minden esetben nyilvánvaló.

2. Az adatokról és a jelölt által választott módszerekről

A jelölt szemlátomást sokat foglalkozott azzal, hogy minél hitelesebben megválogatott módon közelítsen a problémák vizsgálatához, ehhez szükséges volt olyan adatbázisokat találni, amelyek az ennyire sokrétű megközelítésre esélyt nyújtok lehetnek. A KSH Munkaerő-felmérése, a Bértarifa felvétel használata mellett primer adatfelvételt is végzett. Az előkészített adatokat keresztmetszeti regressziós modellekkel tesztelte, melyek a probléma soktényezős jellegének megfelelőek. Amit célszerűnek tartottam volna, hogy a munkanélküli probléma vizsgálatához - még közelebb vivő - kvalitatív módszereket is alkalmazott volna. Sőt – mivel minden vizsgált téma a munkakultúrával és az emberi magatartással is összefüggő – a magam részéről további, kiegészítő módszerképp szívesen vettem volna minden

tématerülettel összefüggésben néhány mélyinterjú is. Ez utóbbi nem csak érdekesebbé tette volna a dolgot, de kicsit „ember közelebbé” is.

3. Részletező megjegyzések - egyes fejezetek szerint

A II. fejezetben a jelölt a pénzügyi ösztönzők hatását vizsgálja a munkanélküliek álláskeresési magatartására. A szóban forgó fejezet a hazai gazdaság egyik sajnos megoldatlan aktualitására keresi a választ, nevezetesen arra, hogy miért ilyen kedvezőtlen az aktív állást keresők aránya. Ezzel kapcsolatban több, az összefüggéseket kereső felvetés szerepel. Az egyik ilyen hipotézis, hogy az eltartottak száma is negatívan befolyásolja az álláskeresési intenzitást. A magam részéről ezt nem tekinteném önmagában szűkítő tényezőnek, vagy legalábbis nem ilyen összefüggésben. Megítélésem szerint a magas rezervációs bér inkább a magasabb kvalifikációt igénylő munkakör jelzése lehet, s hazánkban épp a kvalifikáltabb (szakmunkás) réteg hiányzik- különösen bizonyos földrajzi helyeken, térségekben. Megítélésem szerint ez akadályozza inkább a munkanélküliségből való kilépés esélyét, hozzátevé, hogy nincs elég ösztönző a tanulásra sem. Az viszont valóban hipotézisképp valószínűsíthető, hogy az eltartottak aránya kedvezőtlenebbül hat az e körből történő kilépésre.

A jelölt első vizsgálati témában megfogalmazott kutatási kérdéseit és hipotéziseit a becslési eredmények döntően visszaigazolták. A vizsgálat megpróbált külön kitérni a közfoglalkoztatottakra vonatkozóan. E kérdésben a következő megállapításokra jutott a jelölt:

- a közfoglalkoztatás megszűnése miatti munkanélkülieknek kisebb a keresési intenzitásuk, nagyobb valószínűséggel fordulnak a munkaügyi hivatalhoz, egyáltalán az átlagnál rosszabbak a munkakeresési szokásaik.

Ahogy azt már a munkahelyi vitán is említettem ez esetben különösképp hiányoltam az interjú – technika alkalmazását. Ui. ezzel a szociológiai megközelítéssel egyértelművé válhatott volna a jelölt számára, hogy a fentieknek mi az oka, vagyis az, hogy a közmunkaprogramokban, többségükben olyan munkaerő vesz részt, amely munkaerőnek alacsony végzettsége és hiányos munkamorálja miatt semmilyen esélye sem volna a munkaerő piacon – s a többségük ezzel tisztában is van.

A jelölt a III. fejezetben a munka közben kifejtett erőfeszítésre ható tényezőket vizsgálja, meghatározóan a pénzügyi ösztönzőkre, ill. emocionális hatásokra tekintettel. A vizsgálat alapidilemmája, hogy vajon azok a munkavállalók fejtenek ki nagyobb erőfeszítéseket munka közben, akiknek rosszabbak az alternatív lehetőségeik, vagy azok, akiknek kisebb az állás elvesztéséből keletkező veszteségük?! A vizsgálat becslési eredményei azt mutatták, hogy a sokkal kisebb alternatív bér és munkanélküliségi ráta hatása szignifikáns és pozitív a munka közbeni erőfeszítésre, míg a valamivel kisebb alternatív bér már nem, így ez utóbbi hipotézist (H3.2) nem látta igazolva. Ugyanakkor a fent említett anyagi ösztönzők csak viszonylag kis részben magyarázták a dolgozók munkában kifejtett erőfeszítéseit. A jelölt - primer adatfelvétel során - igyekezett árnyaltabb kérdésfeltevésekkel közelebb kerülni a problémához, s megtudni, hogy a milyen okok vezetnek arra, hogy a munkavállalók többet tesznek, ahhoz képest, amit elvárnak tőlük. Ennek eredményeként – jórészt szövegelemzésre alapozottan – sikerült azonosítania kétféle munkavállalót, akik érzelmi alapon teljesítenek többet, mint amit tőlük a munkavállaló elvár:

- az egyik típust a jelölt „önmaguknak bizonyítók”-nak nevezte. Ez utóbbiak azok, akik önbecsülésük és maximalizmusuk¹ okán teljesítenek túl;
- a másik típust a munka iránti elkötelezettség, a munkában, mint örök emberi tevékenységben fellelt örömforrás² jellemez.

Az előbbiek szerint elért kvalitatív eredményeket felhasználva a jelölt egy izgalmas modellt is kialakított, mellyel azt bizonyítja, hogy belsőleg motivált dolgozók alkalmazásával csökkenthető az egységnyi erőfeszítésre jutó bér.

Az értekezés negyedik fejezete a munka közbeni álláskeresésre ható tényezőkkel foglalkozik. Az elemzési eredmények azt tükrözték, hogy a keresésnek nincs érdemleges befolyása az alternatív bérek ismeretére. Ugyanakkor a munkavállalók többségének – a keresési magatartásától függetlenül - van elképzelése az alternatív bérekről.

A dolgozat egyik jelentékeny eredménye, hogy sikerült kimutatni (s nem csak hipotetikus úton tételezni), hogy a bércsökkentésnek erősen pozitív összefüggése van a kilépési szándékkal, míg a béremelés mérsékli azt. Jelzem, hogy a jelölt szerint, az ő vizsgálata az első, amely során a bérdiszkrimináció egyértelmű hatását sikerült a keresési magatartásra kimutatnia. Mégis a fejezet legjelentékenyebb megállapítása az, hogy a jó dolgozók megtartása érdekében a rezervációs bérhez képest nem elég jóval magasabb bért kínálni. A

¹ Lehetséges, hogy ezek egy része az ún. „munkamániás” (?).

² Lawler és Porter szerint ezt nevezik a munka belső hozadéknak (vagyis azt, ami közvetlenül a munka elvégzéséből fakad).

munkavállalók ugyanis több más (pl. alternatív bérek, bérváltozások, bérdiszkrimináció) pénzügyi ösztönzőre is reagálnak. Sőt, mindezek mellett nagy hatásuk van a nem pénzügyi ösztönzők befolyásának is (ez utóbbiak közül pl. messze kimagaslik a rossz vezető –beosztott viszony, stb.).

Mivel a műhelyvitán az egyik legfontosabb kritikai észrevétel az volt, hogy hiányoztak a vizsgálat eredményeit összefoglaló tézisek, ezért örömmel nyugtázom, hogy az értekezés jelen változatában az utolsó rövid fejezet kifejezetten az elért tudományos eredményeket mutatja be.

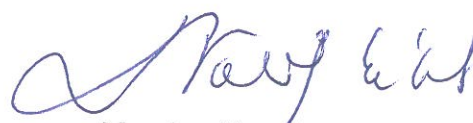
4. Az értekezés szerkezete, formai észrevételek

A értekezés dinamikus és logikus hármas egységre tagozódik: a munkanélküliek álláskeresésére, a foglalkoztatottak munka közbeni erőfeszítéseikre ható tényezőkre, valamint a dolgozók kilépési szándékra, ill. a munka közbeni aktív álláskeresésre. E hármas témacsoport közös dimenzióját a pénzügyi ösztönzők hatásmechanizmusainak vizsgálata képezi. A dolgozat nyelvezete, stílusa, fogalomhasználata, a dolgozat egészét tekintve, eleget tesz az értekezésekkel szemben támasztott követelményeknek. A disszertáció alaki szempontból is megfelel a kívánatos követelményeknek, a főbb tartalmi vonatkozások tekintetében megfelelően strukturált. A hivatkozások szabályszerűek, a fogalmazás érthető és pontos (bár olykor túl bonyolult és emiatt nehezéssé tevő). A grafikonok, a táblázatok a dolgozat hitelességéhez hozzájárulók.

5. Összefoglaló értékelés

A művet a jelölt önálló, doktori szintű munkájának értékelem. Véleményem szerint a jelölt tudományosan fontos és jelentős témát választott, a vizsgálataihoz megfelelő módszereket alkalmazott, és új, illetve újszerű eredményekre sikerült jutnia. Ezek alapján az értekezést nyilvános védésre bocsáthatónak tartom.

Budapest, 2017. augusztus 25.

Noszkay Erzsébet
professzor emerita
közgazdaságtudományok kandidátusa
Budapesti Metropolisz Egyetem